

ment d'*esmarrar*, amb *esgarriar-se* *Esmarxar*, V. *marxar* *Esmatassar*, *esmatissar*, V. *mata* *Esme*, V. *esma* *Esmelicat*, *esmeligar-se*, V. *melic*

ESMENAR, del ll. ĒMĒNDĀRE 'corregir les faltes, esmenar', derivat de MĒNDA i MĒNDUM 'falta, error, defecte'. □ 1.ª doc.: *emendar*, 1200 (*Hom.*); *emenar*, documents de 1244, etc.; *esmenar*, fi S. XIII, Cròniques.

«Quant que ajam feït entró aici, ara nos en devem *emendar* a Nostre Seinor, en aquesta senta quarentena», *Homilies*, 7r14. Aquest consonantisme amb *nd* conservat es troba encara en alguns textos posteriors i es pot interpretar en el sentit que la transmissió del mot no fou de caràcter radicalment hereditari sinó amb algun matís semicultista, comparable amb el que es nota, si bé allí molt més accentuat, en la transmissió del cast. *enmendar* (veg. DCEC). En llatí *emendare* era format amb el prefix *EX-* reduït normalment a *E-* davant consonant sonora; el romànic tendí a restituir *es-* en aquests casos, i l'acompliment d'això encara es retardà un poc més.

En la documentació del temps següent veiem com va acostant-se a la forma definitiva: «Si --- negun dan fos feït --- que aquel sia *emenat*», doc. de la SdUrg., a. 1244 (PPujol, *Docs. Vg. Urg.*, 9.27), «fa gran mesió per vós: on, é obs que lli *emenatz*», doc. de l'Alta Ribagorça, c. 1251 (*id.*, *id.*, 16.66); «si algú se clamarà --- pot anadir a son libell o traure o *emenar*, tro al començament del pley», *CostTort.* (ed. Ol., p. 54); «Nós dixem-li que-l pregàvem que les coses que ell volria fer que les faés ab nostre conseyl, e si hi errava, que se'n tornàs a Nós, que Nós lo li *esmenariem*», Jaume I (*Cròn.*, Ag., 483); però en el substantiu aquest text vacilla, igual que Llull, entre *esmena* i *esmenada*: «que neguna *esmena* no li'n fariem» i «a vós fer-vos-la gran *esmenada* perquè mester hi à mercè» (40, 58); «con si agués falit, e que-s fos *amenat*», *VidesR.*, f° 215r1 (n. 2), on el ms. B porta *esmenat*. JRoig ho fa rimar amb *e* tancada: «de tot mon cos / la fi n'ordene: / perquè *esmene* / lo que m'i fall / --- / la Gloriosa / jorn e nit pregue» (*Spill*, v. 16170).

DERIV.: *Esmena* [fi S. XIII]. «Acort fo emprès que lo Ors, e'l Leupart, e la Onça, e la Serp, e'l Lop, fosen consellers del rey ---. Molt desplaç a Na Renart, car no l'havien elegide en ésser conseller del rey; i en presència de la cort, dix aquestes paraules: --- Jhesuchrist volc haver amistat e companyia d'oms simples e humils --- A *esmenada* de tots vosaltres, dic que a mi seria semblant que-l rey degués haver en son concell bèsties simples e humils ---», Llull (*Merav.*, NCl. II, 94), on sembla que la locució a *esmenada* de deu significar 'sota reserva de rectificació per part de'; cf. el passatge del *Curial*, on *haver esmena* vol dir 'ser digne de correcció, o de millora': «Boca-de-Far, qui era molt bell e bon cavaller, de molt gran linage e maravellosament heretat, e tan ben parlant que no havia *esmena*, axí que tot hom havia plaer de estar-hi de prop», *Curial* (NCl. I, 157), més o menys el fr. *chevalier sans reproche*.

La forma *esmena* apareix, junt amb la variant *-nd-*, com ja he mostrat, en la *Crònica* de Jaume I; i la tenim en el procés de Pere de Palau de Camarasa, de 1295 (CaCandi, *MiscHiCat.* II, 175); «si la injúria serà gran, que munt a gran quantitat la *emena* ---», *CostTort.*, ed. Ol., p. 24); *fer esmena* 'pagar danys', encara no ben antiquat avui: «a 27 de juliol, y a 6 de oct. de 1452, los amos de las casas del carrer del Bordell, demanavan *esmena* del dany per quèls havian tancat lo Portal que exia a la muralla de la Rambla, e fou deliberat que atès que los Obrers ho havian fet per bé públich, no se-ls devia fer *esmena*» (*Rúbriques* de Bruniquer II, cap. 53, f° 357, redacció del S. XVII, però la frase figuraria igual en el text de 1452).

Esmenable. *Esmenador*. *Esmendament*. Els mallorquins vulgars usen abusivament *esmenar-se* amb el significat del cast. *esmerarse* (*AlcM*), en canvi en el Migjorn valencià se sent el barbarisme oposat: «sí no s *azmèra* ---» (així Alfàs, 1963) per 'si no es corregeix', no pas 'si no s'esforça'.

Esment, *esmentar*, V. *ment* *Esmenuar*, *esmenugar*, *esmenussar*, V. *menut* *Esmeragda*, *esmeralda*, V. *maragda* *Esmerar*, -rat, castellanisme, V. DCEC *Esmerç*, *esmerçada*, *esmerçament*, *esmerçar*, V. *mercat* *Esmerdissar*, V. *merda*

Esmerdujai eiv. 'allot amb ínfules d'home', no nego que el poble l'hagi arrencat amb els derivats de *merda* i *esmerdissar*, però bàsicament sembla ser una interpretació popular del NP hebreu *Mordejai Esmerduís*, V. *merda*

ESMERIL, pres del gr. biz. *σμερίλ*, gr. ant. *σμήριλ* *id.* □ 1.ª doc.: 1422-4 en docs. adduits pel DAG; *esmerilhada*, c. 1390.

Avui *σμερίλ* és viu a l'illa de Naxos (Sofer, p. 113). De les formes romàniques: de l'it. *smiriglio* no se citen exs. fins a la primera meitat del S. XVI; el francès *émeril* apareix des de 1486; el cast. *esmeril* no apareix fins a 1555. En català els exs. de 1422-4 van escrits *esmerill*, *esmarill*, i és possible que aquest *-ll* sigui ajustat a la pronúncia real, vist que hi ha un *esmerillat* en un doc. de 1414-27 (*DBal.*); i hi ha també un *esmerilhada* en el *Torcimany* d'Aversó que prou deu ser això per més que no vagi definit; OPou, però, registra el mot ja amb *-l*, en la llista de «pedres precioses»: «pedra de gall: alectorius; cornerina ---; *esmeril* és pardo escur; smyrix; granats ---» (*ThPu.*, 314). És ben possible que el mot vagi ser portat de Grècia al món romànic pel comerç naval dels catalans amb el Llevant, i en tot cas és segur que el castellà el rebé de nosaltres. Tindrem en compte que *-ill* i *-i(y)* alternen dialectalment en català, des d'antic, com a representació de *-ICULUM* (*conill* i *coní*, *Castellwill* i *Castellví*), cosa que podria explicar aqueixa *-ll* sobrevinguda, si bé tampoc no descartem del tot la possibilitat d'un simple canvi de «sufix» *-i* > *-il*, potser per influència de *beril* (*berille*) (comp. també el cast. *buril*=cat. *burí*). No confonguem amb aquest mot el nom *esmerill* d'una peça d'artilleria, per al qual veg.